

Еволюційна трансформація політичних партій: основні підходи до концептуалізації

Г. В. Шипунов

Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів, Україна
Corresponding author. E-mail: gennadijshipunov@yandex.ua

Paper received 24.04.2016; Accepted for publication 10.05.2016.

Анотація. У статті визначено та проаналізовано особливості концептуального осмислення еволюції інституту політичних партій крізь призму їхньої типологізації. Обґрунтовано тезу, що зміна сутнісних ознак системи соціально-економічних та суспільно-політичних відносин неодмінно змушує політичні партії адаптуватись до нових умов. Це призводить до виникнення нових інституційно-організаційних форм партій та переосмислення ролі ідеологічної компоненти у партійній діяльності. Відтак кожному етапу розвитку суспільства відповідає свій тип політичної партії. З'ясовано специфіку еволюції політичних партій у постіндустріальному суспільстві.

Ключові слова: політична партія, кадрова партія, масова партія, «всеохоплююча» партія, постіндустріальне суспільство, модернізована кадрова партія, кіберпартія.

Соціальна еволюція людства неодмінно супроводжується виникненням нових та якісним перетворенням вже існуючих політичних інститутів суспільства. Зміни, які відбуваються в оточенні політичної системи, детермінують трансформацію усєї сукупності відносин між, з одного боку, людиною, соціальними групами і суспільством в цілому та її центральними інститутами – державою й політичними партіями – з іншого, змушуючи їх адаптуватись до нових соціально-економічних та суспільно-політичних контекстів. Саме політичні партії як інституційні виразники інтересів різних соціальних груп є безпосереднім відображенням особливостей соціальної структури суспільства, фундаментальних принципів його функціонування. Відтак сутнісні зміни, яких зазнають партії (їхня інституційно-організаційна структура, ідеологічна основа та соціальна база), є прямим свідченням набуття суспільством якісно нових характеристик.

Проблема аналізу переформатування традиційних політичних інститутів як наслідку кардинальної трансформації сутнісних характеристик суспільства, його політичної структури, є актуальним дослідницьким завданням сучасної політології. Важливим напрямом такого роду наукових пошуків є осмислення тих змін, яких зазнали політичні партії як невід'ємні елементи сучасних політич в умовах становлення постіндустріального суспільства.

Необхідно наголосити, що західна політична наука представлена цілим комплексом ґрунтовних досліджень еволюції політичних партій та партійних систем, зокрема в контексті формування «нової політики» постіндустріального суспільства. Про це свідчать праці, зокрема, М. Дюверже, З. Нойманна, О. Кіркхаймера, А. Панебьянко, П. Ігнаці, Т. Погунтке, Р. Каца, П. Мейра, Р. Кула, С. Волінца, Р. Гюнтера, Л. Даймонда. Натомість визначена проблема є мало дослідженою у рамках української політології. Тут треба згадати праці Ю. Шведа, А. Романюка, А. Колодій, М. Кармазіної, М. Примуша.

Актуальність цієї проблеми та її недостатня розробленість у межах вітчизняної політичної науки зумовлює мету нашого дослідження – визначити особливості концептуального осмислення еволюції інституту політичних партій крізь призму їхньої типологізації. У цьому контексті маємо дати відповідь

на таке питання: який тип політичної партії відповідає постіндустріальній стадії розвитку суспільства, а, отже, дає змогу адекватно у науковому плані досягнути ті зміни, які відбулись з інститутом політичних партій на вказаній стадії?

Проблема типологічної концептуалізації політичних партій невід'ємно пов'язана з виокремленням та теоретичним осмисленням основних етапів розвитку цього інституту. Зокрема, М. Вебер, аналізуючи історичні особливості становлення політичних партій, виділяє такі їхні типи: спочатку партії існували у вигляді об'єднань навколо аристократії (1. Партії як аристократичні угруповання). З розвитком буржуазії виникають та поширюються партії шанованих людей (або партії нотаблів), які утворюють нерегулярні політичні союзи та локальні політичні клуби (2. Партії як політичні клуби). Активізація політичної участі мас, передусім організаційний розвиток робітничого класу, та поширення загального виборчого права зумовили формування масових політичних партій, які, на відміну від двох попередніх типів, відповідають сучасному значенню поняття «політична партія» (3. Масові політичні партії) [1, с. 671-674]. Тут необхідно зазначити, що М. Вебер одним із перших поклав в основу диференціації партій критерій «елітарності/масовості», протиставляючи елітарні (партії аристократії та нотаблів) масовим партіям, які він називав «дітьми демократії» [1, с. 674].

Подібний підхід до типологізації партій пропонує М. Дюверже. За його твердженням, ще у 1850 р. жодна країна світу (за виключенням США) не знала політичних партій у сучасному значенні цього терміна: тобто, йшлося про аристократичні угруповання, політичні клуби, філософські товариства, але аж ніяк не про партії у власному розумінні цього слова. Становлення сучасних партій він пов'язує передусім з розвитком демократії: розширенням прав парламентів та залученням до політичних процесів широких мас населення засобом наділення їх виборчими правами [3, с. 21-22]. Саме на цій основі французький дослідник розрізняє кадрові та масові партії. Тобто, йдеться про те, що в основі кадрової партії лежить принцип елітарності. Адже, як наголошує М. Дюверже, акт вступу до такої партії доступний лише обраним та зумовлений здібностями або особливим становищем

людини. Ці партії, по-суті, є об'єднаннями нотаблів, метою яких є представлення інтересів привілейованих прошарків населення, а також підготовка та проведення виборів [3, с. 115-116].

У XIX столітті в умовах відсутності всезагального виборчого права партії мали чітко виражену кадрову форму, а питання про залучення мас до політики не стояло, оскільки вони не мали жодного політичного впливу [3, с. 117]. Відтак по мірі ліквідації виборчих обмежень та політизації мас виникають масові політичні партії, які представляють інтереси нижчих верств суспільства. За словами Дюверже, все це пояснює, чому розрізнення кадрових та масових партій майже абсолютно співпадає з поділом на правих та лівих, на «буржуазні» та «пролетарські» партії [3, с. 119].

У цьому контексті очевидним, на наш погляд, є висновок про те, що розвиток інституту політичних партій пов'язаний насамперед зі зміною сутнісних ознак суспільства: формування того чи іншого еволюційного типу партії відповідає домінуючій на даний момент системі суспільно-політичних відносин. Іншими словами, можемо стверджувати, що політичні партії є безпосереднім відображенням суспільно-політичного духу певної історичної епохи. Його зміна неодмінно призводить до трансформації цього політичного інституту. Так, буржуазне суспільство створило кадрові партії. Процеси індустріалізації, розвиток робітничого класу та його вихід на політичну авансцену внаслідок отримання виборчих прав зумовили формування масових партій. І саме це стало провідною тенденцією кінця XIX – першої половини XX століття, змушуючи кадрові партії адаптуватись до нових суспільно-політичних реалій та відшукувати прийнятні інституційно-організаційні форми існування [7, с. 104].

Це дало підстави М. Дюверже стверджувати у 1951 р., що лише масові політичні партії відповідають структурі сучасних суспільств [3, с. 497]. Виходячи з цього, він вважав кадрові партії, у тім числі американські, архаїчними за своєю організаційною структурою та прогнозував, що вони будуть змушені поступово перетворюватись на масові [3, с. 64-65]. Однак, вказаний прогноз не знайшов однозначного емпіричного підтвердження, оскільки безпрецедентно стрімкі та фундаментальні трансформації, які відбулись у розвитку сучасних суспільств у другій половині XX століття, кардинально змінили вектор партійної еволюції.

Йдеться, передусім, про те, що процес переходу передових індустріальних суспільств на постіндустріальну стадію розвитку спровокував кризу традиційних політичних партій, причому як кадрових, так і масових. В основі цієї кризи лежить характерне для постіндустріальних суспільств критичне ставлення та, як наслідок, небажання людей вступати до забюрократизованих, ієрархізованих й контрольованих елітою партій. Як наголошує Р. Інглхарт, в умовах послаблення авторитету інституціоналізованої влади та посилення акценту на участі й самовираженні масова прихильність до традиційних партій розмивається і вони втрачають контроль над лояльними групами електорату [2, с. 177]. Треба звернути увагу також на те, що на тлі зміни ціннісних пріоритетів у

постіндустріальному суспільстві (зрушення від матеріальних до постматеріальних цінностей [2, с.148]) традиційні політичні партії не змогли адекватним чином відреагувати та ідеологічно задовольнити запити, пов'язані з «новими питаннями» постматеріального характеру, які надходили від нових соціальних груп постматеріалістів.

Отож, починаючи з 50-60-х років у партійній еволюції намітились дві провідні тенденції: з одного боку, почалось переформатування (ідейно-інституційне оновлення відповідно до нових соціально-політичних реалій) «старих» правих та лівих політичних сил. З іншого, відбувся вихід на політичну арену нових партій (спочатку «нових лівих», а згодом «нових правих») як інституціональних представників носіїв постматеріальних цінностей. Усе це потребувало відповідного наукового осмислення та вироблення нових підходів до типологізації політичних партій, які б дали змогу адекватно концептуалізувати трансформації цього інституту.

Так, Л. Епштейн, розмірковуючи про роль політичних партій у західних демократіях, категорично заперечив тезу М. Дюверже про недорозвиненість американських кадрових партій. На думку дослідника, хоча вони і є менш організовані, ніж європейські масові партії, але, водночас, не менш розвинуті та більш пристосовані для діяльності в умовах сучасної демократії. За його твердженням, поява нових видів засобів масової інформації та комунікації, піар-технологій, а також широке впровадження опитувань громадської думки вимагає таких витрат, які не можуть бути компенсовані членськими внесками або допомогою волонтерів. За таких обставин масові партії не мають переваг, а їхня організаційна структура не адекватна новим методам виборчих кампаній. Тож, на відміну від М. Дюверже, він спрогнозував, що не американські кадрові партії розвиватимуться у напрямі європейських взірців масових партій, а навпаки – європейські у напрямі американських [5, с. 30-31].

Хоча прогноз Л. Епштейна, так само як і М. Дюверже, не знайшов повного підтвердження, американському науковцю усе ж таки вдалося визначити зміну домінуючих тенденцій в еволюції політичних партій країн Західної Європи: починаючи з 60-х років на тлі зростання недовіри до партій, все більшого нівелювання традиційних ідеологічних розмежувань у суспільстві та, як наслідок, зменшення чисельності членської бази, політичні партії (як кадрові, так і масові) опинилися у кризовому стані, що змусило їх до трансформаційного «дрейфування» у бік кадрових партій американського типу. Передусім це стосувалось не стільки зміни їхньої організаційної структури, скільки перегляду ролі ідеологічної компоненти у політичній боротьбі.

Наслідком стало розширення цільової аудиторії партій, їхня переорієнтація з якоїсь одної соціальної страти на роботу з абсолютно усіма групами суспільства з метою збільшення числа своїх прихильників. Аналізуючи ці зміни, О. Кіркхаймер запропонував концептуалізувати такі партії як «всеохоплюючі» (catch-all parties), виділивши такі їхні основні ознаки: 1) радикальне зменшення ідеологічних компонентів; 2) зміцнення позицій професійних політиків у партій-

ному керівництві; 3) зменшення ролі рядових членів партії; 4) послаблення прив'язки до певних груп електорату та намагання залучити максимально широкі верстви населення; 5) посилення впливу груп інтересів на партійну політику [10, с. 190].

Концепція О. Кіркхаймера, попри неоднозначне сприйняття у науковому співтоваристві [7, с. 106], набула широкої популярності. Поява «всеохоплюючих» партій розглядається дослідниками як черговий важливий етап у розвитку інституту політичних партій [8, с. 167]. Відтак цей тип доповнив традиційний поділ партій на кадрові та масові третім елементом.

Схожий підхід запропонував А. Панебьянко, який поділив партії на масово-бюрократичні (за своїми ознаками відповідають масовим партіям) та електорально-професійні (відповідають «всеохоплюючим» партіям). Тут треба наголосити, що дослідник, виділяючи останній, новий тип партій, сконцентрував свою увагу на тих змінах, які відбулись в організаційній структурі. Так, за його твердженням, найпомітнішою тенденцією в еволюції політичних партій стало витіснення партійної бюрократії професійними менеджерами та експертами, і, відповідно, послаблення політичного впливу партійного апарату, зведення його ролі до суто технічної [5, с. 32].

Влада в таких партіях переходить до рук лідерів, а бюрократів значною мірою змінюють різного роду спеціалісти, контроль за діяльністю яких здійснюється не тільки «згори», а й «збоку», зі сторони колег, відповідно до вимог корпоративної етики. Таким чином, як підкреслює А. Панебьянко, організації, основу яких складають професіонали, виявляють виразну тенденцію до децентралізації на протилежку масовим партіям з їхнім розвинутим бюрократичним апаратом. Тож, основними ознаками електорально-професійних партій, що відрізняють їх від масово-бюрократичних, є: 1) перехід партійного апарату до рук професіоналів, найманих менеджерів, які вирішують не політико-адміністративні, а спеціалізовані, технічні завдання; 2) послаблення вертикальних зв'язків всередині партії та зумовлене цим прагнення апелювати не до рядових членів та прибічників, а безпосередньо до громадської думки, виборців; 3) домінування в партійному житті публічних політиків, персоналізація партійного керівництва; 4) акцент не на ідеології, а на актуальних суспільних проблемах; 5) фінансування партійної діяльності не за рахунок членських внесків та підконтрольних організацій, а завдяки підтримці груп інтересів та громадських фондів [5, с. 32].

Подальше поглиблення кризи традиційних політичних партій, що фіксується сьогодні як у розвинутих демократіях, так і у перехідних країнах Центральної та Східної Європи [4, с. 52-53], змушує їх до активно пошуку більш ефективних шляхів адаптації до нових суспільно-політичних обставин. Це виявляється, передусім, у виробленні нових форм взаємодії з громадянським суспільством та державою. Досліджуючи ці процеси, Р. Кац та П. Мейр у 1995 р. обґрунтували появу нової ланки в еволюції політичних партій та, відповідно, нового типу, який вони концептуалізували як картельні партії (*cartel parties*) [9].

Основна ідея їхнього підходу полягає у тому, що

партії внаслідок все зростаючого відторгнення з боку громадянського суспільства втратили доступ до отримання від нього необхідних ресурсів для свого існування. Це призвело до того, що партії покинули суспільство та почали рух у бік держави, перетворюючись у такий спосіб, за твердженням Каца та Мейра, з «брокерів», які зв'язували суспільство та державу, на «напівдержавні агентства». Тобто, партії були поглинуті державою [9, с.16]. Отже, ознаками цього типу партій є: 1) зрощення з державою внаслідок доступу і посилення ролі представників партії в органах державної влади, збільшення державного фінансування та проникнення у державні ЗМІ; 2) створення «картелю» з провідними партіями країни. У результаті змови вони ділять місце в парламенті, блокуючи доступ туди іншим політичним силам. Це призводить до послаблення міжпартійної конкуренції; 3) посилення ролі осіб, котрі обіймають державні посади; 5) підвищення ступеня персоналізації та професіоналізації політичної діяльності; 6) утворення режиму «стратархії», тобто, фактично, незалежного існування різних рівнів партії – центрального, регіонального та місцевого [9, с. 17-18].

Теоретичний підхід Р. Каца та П. Мейра також був неоднозначно сприйнятий іншими дослідниками [7, с. 109]. Деякі його положення, не отримавши емпіричного підтвердження, надалі залишаються лише гіпотезами, навколо яких досі точаться наукові дискусії [4, с. 60-61].

На нашу думку, найменш суперечливим є підхід, відповідно до якого найхарактернішою адаптаційною реакцією традиційних політичних партій на кризу стало обопільне зближення масових та кадрових партій, що призвело до їхньої гібридизації. Так, зокрема, Р. Кул, фіксуючи цю тенденцію, запропонував використовувати поняття «модернізована (оновлена) кадрова партія» (*modern cadre party*) для позначення тих політичних об'єднань, які побудовані на основі поєднання низки невід'ємних атрибутів масових та кадрових партій [11, с. 279]. Ознаками цього типу партії є: 1) домінування лідерських груп (професійних політиків), передусім членів парламентської фракції, але, водночас, вони змушені рахуватись з низовими організаціями та багато у чому підзвітні їм; 2) чисельність членів партії порівняно з кількістю її виборців є невеликою. Однак, інститут індивідуального членства зберігає своє значення як джерело фінансування, рекрутування кандидатів на політичні посади та підтримання партії у робочому стані; 3) збереження структури масової партії з її вертикальними організаційними зв'язками. Це робиться як з метою забезпечення певного іміджу, так і для гарантування необхідного рівня внутрішньої демократії; 4) чітка стратегія на роботу з широким спектром виборців, яка, з одного боку, виключає орієнтацію лише на «класову гвардію», а з іншого – не перетворює партію на «всеохоплюючу»; 5) фінансування надходить як з боку держави, так і зі сторони членів партії [11, с. 299].

З подібних позицій, досліджуючи особливості еволюції інституту політичних партій, виходить С. Волінец. За його твердженням, якщо взяти до уваги те, що колишні традиційні кадрові партії нині мають чітко визначені організаційні структури, а масовим

партіям все складніше залучати до своїх лав велику кількість прихильників, то очевидним стає факт розмивання відмінностей між кадровими та масовими партіями [14, с. 141].

Проаналізовані підходи до концептуалізації еволюційної трансформації політичних партій відображають лише ті зміни, які відбулись з уже існуючими традиційними (кадровими та масовими) партіями. Однак, як уже було зазначено, ще однією провідною тенденцією партійної еволюції як наслідку реакції на кризу традиційних політичних партій стала поява партій «нової політики» (або нових партій як інституціональних носіїв постматеріальних цінностей). Це зумовило формулювання двох важливих дослідницьких питань: у чому полягають ідеологічні та інституційно-організаційні особливості цих партій? Друге питання чітко означив П. Ігнаці: якщо масова партія була побічним продуктом індустріального суспільства, а «всеохоплююча» – вираженням переходу від індустріального до постіндустріального, то яка модель партії відповідає суспільству постмодерну або «плинному» суспільству [4, с. 59]?

Відповідаючи на перше питання, на наш погляд, можна виділити такі індикатори партій «нової політики», які відображають їхні ідеологічні та інституційно-організаційні особливості:

1) орієнтація на «нові» цінності та питання постматеріального характеру. Як наслідок, партії є носіями ідеологій нового типу, або ідеологій «нової політики», які націлені на розв'язання не фундаментальних, а конкретних проблем суспільства;

2) політична діяльність, пов'язана з реалізацією ідеологічних установок, має чітку анти-істеблішментську спрямованість. Тобто, «нові партії» різко протиставляють себе правлячій політичній еліті та контрольованим нею забюрократизованим традиційним партіям «старої політики», наголошуючи на тому, що існуючі політичні сили нездатні адекватно реагувати на нові суспільно-політичні виклики та представляти інтереси постматеріалістів. Окрім того, ця діяльність часто набуває неконвенційного характеру;

3) протиставлення традиційним партіям та еліті корелюється з використанням риторики популізму В цьому контексті під «популізмом» бельгійський політолог К. Мудде розуміє ідею того, що, по-перше, суспільство ділиться на дві однорідні та антагоністичні групи – «простий народ» та «корумповану еліту»; по-друге, політика має бути реалізацією народної волі [13, с. 22-23];

4) тісний зв'язок з постматеріальними соціальними рухами та метаполітичними інтелектуальними організаціями, на основі яких відбувається формування партій;

5) особлива організаційна партійна структура, яка відрізняється від традиційних партій. Ці особливості можуть виявлятися та поєднуватись у різний спосіб залежно від ідеологічного фокусу кожної конкретної партії. Зокрема: а) децентралізований, мережевий характер, відсутність чіткої організаційної структури та ієрархії, рішення ухвалюються на основі внутрішньопартійної дискусії та прямого спілкування з виборцями за допомогою новітніх інформаційно-комунікаційних технологій; б) широке використання принципів та механізмів прямої демократії (напри-

клад, внутрішньопартійні референдуми, постійна ротація керівних кадрів, тощо); в) відмова від вимоги обов'язкового членства; г) існування у формі малих (локальних) угруповань, сконцентрованих на вирішенні конкретної проблеми або проблем постматеріального характеру (партія «однієї проблеми»); д) персоналізація партійної структури та отождолення партії з її харизматичним лідером. Це, звертаючись до висловлювання М. Дюверже, призводить до того, що сам лідер стає свого роду інститутом [3, с. 229] (найбільш притаманне для нових популістських протестних лідерських партій, саме існування яких та політичний успіх пов'язаний з особою лідера);

б) особливості соціальної бази – новий середній клас: основу складають молоді освічені люди, зайняті у сфері послуг або безробітні, студенти, які є носіями постматеріальних цінностей та перебувають на анти-істеблішментських позиціях.

Щодо другого питання, то сьогодні не існує однозначного та загальноприйнятого варіанту розв'язання цієї проблеми. Попри відсутність єдиного підходу відносно концептуалізації тих змін, що відбулись з інститутом політичної партії у постіндустріальну епоху, дослідники переважно сходяться на необхідності доповнення традиційного поділу партій (на кадрові, масові та «всеохоплюючі») новим типом, який відповідав би новому етапу розвитку партій. Працюючи у цьому напрямі, науковці запропонували цілу низку підходів, які, на їхню думку, дають змогу найбільш адекватно «охопити» актуальні еволюційні зміни інституту політичних партій, зокрема: медіа-партія, антипартійна партія, партія-рух, «спеціальна» партія, мережева партія, партія-гібрид, кіберпартія.

На нашу думку, в умовах стрімкого розвитку та поширення інформаційно-комунікативних технологій, зокрема Інтернету, а також їхнього ефективного використання у виборчих кампаніях [6, с. 22] партії «нової політики» все більше функціонуватимуть саме як мережеві або кіберпартії. Ми погоджуємось з одним із трьох підходів до опису ролі представництва партій в Інтернеті. Відповідно до нього партії, переходячи до онлайн-простору, починають трансформуватись організаційно та реалізовувати свою політику з урахуванням особливостей інформаційних мереж. Як наслідок, природа партій змінюється: вони, фактично, перетворюються на нові мережеві партії [6, с. 23].

Відтак британська дослідниця Х. Маргітс запропонувала доповнити традиційну типологію партій новим ідеальним типом – кіберпартії. Ознаками цього типу є: 1) витоки: зміна характеру політичної участі; змішані виборчі системи; розвиток веб-технологій та Інтернету; 2) форми підтримки: безпосередні зв'язки з виборцями; активна партійна конкуренція за різноманітні вподобання виборців; 3) членство: відсутність фіксованого членства; вільне визначення прибічників, якими потенційно є усі виборці; 4) партійні канали комунікації: мережеві канали комунікації; внутрішні та зовнішні мережі; 5) позиція між громадянським суспільством та державою: партії як організації (не інститути) діють на межі між державою та суспільством [12].

Отже, підсумовуючи, можемо констатувати таке: по-перше, трансформація інституту політичних партій безпосередньо зумовлена загальними тенденціями

розвитку суспільства. Зміна сутнісних ознак системи соціально-економічних та суспільно-політичних відносин неодмінно змушує політичні партії адаптуватися до нових умов, що призводить до виникнення нових інституційно-організаційних форм партій та переосмислення ролі ідеологічної компоненти партійної діяльності.

Тож, кожен етап розвитку суспільства продукує свій тип політичної партії: буржуазний – кадрові партії; індустріальний – масові; характерне для переходу від індустріальної до постіндустріальної стадії зниження довіри до інституту політичних партій, зменшення їхньої членської бази, нівелювання традиційних ідеологічних розмежувань зумовило виникнення «всеохоплюючих» партій. Водночас, це абсолютно не означає, що формування нового типу партій призводить до зникнення попереднього (чи попередніх). Йдеться лише про конструювання певного ідеального типу партії, що найкращим чином відповідає тій чи іншій стадії розвитку суспільства. Натомість у реальному політичному житті фіксуємо співіснування різних еволюційних типів партій, які, реагуючи на нові виклики, все чіткіше демонструють тенденцію до зближення.

По-друге, на сьогоднішній день відкритим залишається питання про те, який тип партії відповідає постіндустріальному суспільству з характерною для

нього кризою інституту політичних партій. У цьому контексті ми констатуємо виникнення двох провідних тенденцій в еволюції політичних партій як адаптаційної реакції на зазначену кризу. З одного боку, йдеться про інституційно-організаційні та ідеологічні перетворення традиційних політичних партій. І тут, на наш погляд, сьогодні домінуючим трендом є конвергенція кадрових і масових партій, що, внаслідок розмивання сутнісних відмінностей між ними, призводить до їхньої гібридизації. Відтак для позначення цього типу партій можемо використовувати запропоноване Р. Кулом поняття «модернізована кадрова партія».

Іншою тенденцією стало формування нових політичних партій (або партій «нової політики»), які, представляючи себе партіям «старої політики», стали інституційними виразниками інтересів носіїв постматеріальних цінностей. В умовах динамічного розвитку інформаційно-комунікативних технологій цей новий тип може бути позначений як мережеві партії або кіберпартії.

Усе це окреслює перспективні напрями майбутніх досліджень. Так, зокрема, важливим видається визначення логіки подальшої партійної еволюції у постіндустріальних суспільствах, а також з'ясування особливостей розвитку партій в умовах перехідних типів режимів, у тім числі й в Україні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вебер М. Избранные произведения / М. Вебер [пер. с нем.] / Сост., общ. ред. и послесл. Ю. Н. Давыдова; Предисл. П. П. Гайденко. – М.: Прогресс, 1990. – 808 с.
2. Вельцель К. Модернизация, культурные изменения и демократия: Последовательность человеческого развития / К. Вельцель, Р. Инглхарт; [пер. с англ. М. Коробочкин]. – М.: Новое издательство, 2011. – 464 с.
3. Дюверже М. Политические партии / М. Дюверже; [пер. с франц. Л.Зимина]. – Изд. 3-е. – М.: Парадигма, 2005. – 544 с.
4. Игнаци П. Партии и демократия в постиндустриальную эру // П. Игнаци // Политическая наука. – 2010. – № 4. – С. 49-76.
5. Коргунок Ю. Эволюция организационных форм партий и современная представительная демократия / Ю. Коргунок // Полития. – 2004. – № 1. – С.25-69.
6. Сморгунув Л. Сетевые политические партии / Л. Сморгунув // Полис. – 2014. – № 4. – С. 21-37.
7. Спасский Е. Трансформация политических партий и их типологическая концептуализация: опыт западной партологии / Е. Спасский // Полития. – 2008. – № 2 (49). – С. 103-113.

REFERENCES

1. Weber, M. Selected work / Translated from German // ed. Y. N. Davydova. – Moscow, Progress, 1990. – 808 p.
2. Inglehart, R., Welzel C. Modernization, Cultural Change, and Democracy: The Human Development Sequence / Translated from English. – Moscow, Novoe Izdatel'stvo, 2011. – 464 p.
3. Duverger, M. Political Parties / Translated from French. – 3rd ed. – Moscow, Paradigma, 2005. – 544 p.
4. Ignazi, P. Parties and Democracy in the Post-industrial Era // Political Science. – 2010. – № 4. – P. 49-76.
5. Korgunyuk, Y. Evolution of Organized Forms of Political Parties and Modern Representative Democracy // Politeia. – 2004. – № 1. – P. 25-69.
6. Smorgunov, L. Network Political Parties // Polis. – 2014. – № 4. – P. 21-37.
7. Spassky, E. Transformation of Political Parties and Their Typological Conceptualization: Experience of Western Parties' Studies // Politeia. – 2008. – № 1 (49). – P. 103-113.
8. Diamond, L., Gunther, R. Species of Political Parties: A New Typology // Party Politics. – 2003. – Vol. 9, № 2. – P. 167-199.
9. Katz, R., Mair, P. Changing Models of Party Organization and Party Democracy: The Emergence of the Cartel Party // Party Politics. – 1995. – Vol. 1, № 1. – P. 5-28.
10. Kirchheimer, O. The Transformation of the Western European Party Systems // Political Parties and Political Development // LaPalombara, J., Weiner, M. (eds.). – Princeton, N.J., Princeton University Press, 1966. – P. 177-200.
11. Koole, R. The Vulnerability of the Modern Cadre Party in the Netherlands // How Parties Organize: Change and Adaptation in Party Organizations in Western Democracies // Katz, R., Mair, P. (eds.). – Thousand Oaks, London, New Delhi, Sage, 1994. – P. 278-303.
12. Margetts, H. Cyber Parties // Handbook of Party Politics // Katz, R., Crotty, W. (eds.). – Thousand Oaks, London, New Delhi, Sage, 2006. – P. 528-535.
13. Mudde, C. Populist Radical Right Parties in Europe. – Cambridge, Cambridge University Press, 2007. – 385 p.
14. Wolinetz, S. B. Beyond the Catch-all Party: Approaches to the Study of Parties and Party Organization in Contemporary Democracies // Political Parties: Old Concepts and New Challenges // Gunther, R., Montero, J. R., Linz, J. J. (eds.). – Oxford, University Press, 2002. – P. 136-165.

The evolutionary transformation of political parties: the main approaches to conceptualizing

Shypunov H.

Abstract. The peculiarities of conceptual understanding of the evolution of political parties institute through the prism of their typology are defined and analysed in the article. The change of the essential features of the system of socio-economic, social and political relations certainly causes political parties to adapt to new conditions. The thesis about that fact is proved. This leads to the emergence of new institutional and organizational forms of parties and rethinking of the role of ideological components in political party activities. Therefore, each stage of the development of society is in compliance with its own type of political party. The specific character of the evolution of political parties in the post-industrial society is found out.

Keywords: *political party, cadre party, mass party, catch-all party, post-industrial society, modern cadre party, cyber party.*

Эволюционная трансформация политических партий: основные подходы к концептуализации

Г. В. Шипунов

Аннотация. В статье определены и проанализированы особенности концептуального осмысления эволюции института политических партий через призму их типологизации. Обоснован тезис, что изменение сущностных характеристик системы социально-экономических и общественно-политических отношений непременно вынуждает политические партии адаптироваться к новым условиям. Это приводит к возникновению новых институционно-организационных форм партий и переосмыслению роли идеологической компоненты в партийной деятельности. Таким образом, каждому этапу развития общества соответствует свой тип политической партии. Выяснена специфика эволюции политических партий в постиндустриальном обществе.

Ключевые слова: *политическая партия, кадровая партия, массовая партия, «всеохватывающая» партия, пост-индустриальное общество, модернизированная кадровая партия, киберпартия.*